TİB TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ AYLIK BÜLTENİ

Mart - Nisan 1977 SAYI. 33 - 34

200 Kuruş

İÇİNDEKİLER

TİB adına sahibi :
MEHMET TANJU AKAD

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü :
NAMIK ÖZCAN

Yönetim Yeri :
Karanfil Sok. 14/10
Kızılay/ANKARA

Basıldığı Yer :
Ulusoğlu Matbaası - ANKARA

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ'NİN KAPATILMASI ÜZERİNE

Tüm İktisatçılar Birliği Ankara Valiliği tarafından 23.2.1977 günü dayanaksız gerekçeler ileri sürülerek bir ay süre ile kapatıldı. Valiliğin hiç bir geçerli ve yasal bir nedene dayanmayan kapatma kararı, son zamanlarda demokratik örgütler üzerinde giderek yoğunlaştırılan baskıların bir uzantısı niteliğinde oldu.

Önce 18.2.1977 günü TİB aranmış ve hemen arkasından Valiliğin kapatma kararı gelmiştir.

Valilik kapatma gerekçesi olarak TİB'de üye olmayanların bulunmasını göstermiştir. Ancak 18.2.1977 günü yapılan aramada dernekte iki kişi bulunmaktaydı. Bunlardan biri yönetim kurulu üyesi, diğeri de dernek üyesi idi. Dernekte bulunanların Dernekle olan üyelik ilişkileri yapılan kimlik ve dernek üye kayıt defterlerinin araştırılması sonucunda tesbit edilmiştir. Bu arama sırasında tutulan zabıtla tesbit edilmiş olmasına rağmen, TİB'in dernekte üye olmayanların bulunması gerekçesiyle kapatılması TİB üzerinde bir kez daha somutlaşan baskıların niteliğini belirlemektedir. Derneğin kapatılması TİB'in sürdürdüğü faaliyetleri geniş ölçüde aksatmıştır. TİB Bülteni Şubat sayısı ve «1976'da Türkiye Ekonomisi» adlı rapor hazırlanmış olmasına rağmen üyelere iletilememiş bunun yanında sürdürülen araştırma çalışmaları

kesintiye uğramıştır. Ayrıca derneğin 23.Mart.1977 tarihine kadar kapalı kalması nedeniyle TİB Bülteni Mart sayısı da çıkarılamamıştır.

Diğer taraftan 6.Mart.1977'de yapılacağı kararlaştırılan ve ilân edilen III. Olağan Genel Kurul Toplantısı da yapılamamıştır. Kapatma kararından sonra TİB başkanı Mehmet Tanju Akad basına şu açıklamayı yapmıştır.

Tüm İktisatçılar Birliği (TİB) Ankara Valiliği tarafından 23/2/1977 günü bir ay süreyle kapatıldı. 18/2/1977 günü yapılan bir aramada dernekte üye olmayan kimse bulunduğu kapatma gerekçesi olarak gösterilmiştir. Halbuki o gün yapılan aramada TİB'de dernek üyesi olmayan kimse bulunamamış ve bu durum zabıtla tespit edilmişti. **Ankara Valiliğinin bu kararı tamamen dayanaksızdır ve yasal değildir.** TİB hakkını Danıştay'da arayacaktır. Ancak şu nokta çok önemlidir. Bu kapatma kararı MC'nin halkımız üzerinde sürdürdüğü baskıların bir parçasıdır. Caddelerde, kırlarda, okullarda hergün birçok yurtsever öldürülmekte, işkenceler sürmektedir. Dün TÖB-DER, TÜM-DER ve TÜTED'e yapılan baskılar bugün ODTÜ'ye ve TİB'e yapılmaktadır. Kuruldugu günden beri iktisat ilmini halkın yararına kullanmak uğruna mücadele veren ve yaptığı araştırma, inceleme, toplantı ve yayınlarla halkımızın geniş destek ve sevgisini kazanan derneğimiz bu güçlüğü de yenecek ve halkının çıkarlarını savunmaya devam edecektir. Bu konuda tek güvencemiz halkımızın ve tüm demokratik güçlerin dayanışması ve mücadelesidir.

Mehmet Tanju Akad
Tüm İktisatçılar Birliği
Genel Başkanı

Demokratik Kuruluşlar TİB'in Kapatılmasını Kınadılar

TİB'in kapatılması üzerine 8. demokratik kuruluş (TMMOB, TÖB-DER, TÜM-DER, TÜTED, TÜMAS, DGDF, AKD ve HALKEVLERİ) 26 Şubat 1977 tarihinde basına yaptıkları ortak açıklama ile TİB'in kapatılmasını protesto etmişlerdir. Bu kuruluşların açıklaması aynen şöyledir:

«Egemen sınıflar sömürülerini katmerlendirmek, halkın ekonomik demokratik mücadelesini bastırmak için bugünkü MC Hükümetini bile yetersiz bulmaktadırlar. MC. Hükümeti, egemen sınıfların amaçlarına uygun olarak saldırılarını yoğunlaştırmaktadır.

Faşit baskı bazan grevlerin yasaklanmasında, bazan katsayının dondurulmasında, **çoğu kez de** yurtseverlerin, devrimcilerin okullarda, evlerinde, ya da sokak ortalarında kurşunlanmalarında ve öldürülmelerinde somutlaşmaktadır. Son günlerde giderek yoğunlaşan bu tür baskılar sonucunda Tüm İktisatçılar Birliği (TİB) Ankara Valiliği tarafından tümüyle dayanaksız gerekçelerle kapatılmıştır. İktisat bilimini halkın yararına kullanmak uğrunda mücadele veren TİB'in Ankara Valiliği tarafından keyfi ve yasa dışı bir tutumla kapatılmasını protesto ederiz.»

12 Mart Ekonomisi ve Günümüze Uzantıları

Tüm İktisatçılar Birliği Genel Başkanı Mehmet Tanju Akad VATAN gazetesinin «12 Mart Ekonomisi ve Günümüze Uzantıları» ile ilgili sorularını yanıtlamıştır. Gazetenin 12 Mart tarihli nüshasında yayınlanan bu konuşmayı bültenimizde yayınlıyoruz :

SORU :

12 MART AÇIK FAŞİZM DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZ TÜRKİYE EKONOMİSİNE UZANAN GENEL GÖRÜNÜM NEDİR?

YANIT :

12 Mart hakim sınıfların bir yandan halkın yükselen mücadelesini bastırmak, öte yandan da kendi sorunlarını çözmek için uygun koşulları aradıkları açık baskı dönemidir. Ancak tekelci sermayenin giriştiği atılım her ne kadar gelişimini daha ileri boyutlara ulaştırmışsa da, örneğin toprak ve tarım reformu gibi konularda büyük toprak ağaları ve tefeci-tüccarların siyasî gücünü kıramamıştır. Hakim sınıflar arasındaki çelişkiler artarak süregelmiştir. Öte yandan açık faşizm dönemi başta işçi sınıfı olmak üzere tüm halkın gelişen mücadelesini kıramamıştır ve bu mücadele günümüzde bütün boyutlarıyla yükselmektedir .

Her şeyden önce ortaya konulması gereken nokta Türkiye ekonomisinin çarpık ve dışa bağımlı kapitalist yapısıdır. Sanayi hemen bütünüyle dayanıksız tüketim malları üretimi, dayanıklı tüketim malları montajı ve taşaron sanayii niteliğindedir. Başından beri uluslararası tekelci sermaye ile ortaklık halinde birlik kurulmuştur. Bu kuruluş süreci içerisinde uluslararası tekelci sermayenin resmi kuruluşları olan Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Uluslararası Finansman Kurumu, Uluslararası Kalkınma Teşkilâtı vs. ile bunların ülke içerisindeki uzantısı olan Türkiye Sınaî Kalkınma Bankası gibi kuruluşların önemli payı olmuştur. Aynı sürecin başından beri ülkede tarımsal yapı değişikliği ve gerekli alt yapının inşası ile paralel olması ise pazarın büyümesi açısından gerekli idi.

Bu çarpık gelişme süreci ülkenin dışa bağımlılığını giderek artırmıştır. Teknik bilgi, yatırım mallarının hemen tümü, ara mallarının önemli bir kısmı ve yedek parçalar ithalâtla karşılanırken, emperyalizme bağımlılık o dereceye ulaşmıştır ki yerel enerji kaynaklarının çok büyük bir kısmı atıl dururken, tüm tarımsal mallar ihracatından elde edilen döviz yalnızca petrol ithalâtını karşılayabilmektedir. Ekonomi büyüdükçe ithalat hacmi artmakta, dış ticaret ve döviz darboğazı da büyümektedir. Aksine bir eğilim zaten düşünülemez, çünkü ithalatın durması artık üretimin durması ve ekonominin felce uğramasıyla eş anlamlı olmuştur. Bu olgular diğer darboğazlarla birleşince, sonuç, yapısal bir krizin sürekli mevcudiyeti anlamına gelmektedir.

SORU :

12 MART DÖNEMİNDE SERMAYE KESİMİNDEKİ HAREKETTE GÖZLENEN GELİŞMELERİN ÖZELLİKLERİ NELERDİR?

YANIT :

Uluslararası sermaye örgütleri ve onların ülkedeki uzantıları kuruluşlar, başından beri tekelci niteliğe sahip olan bu yatırımların geliştirdiler. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası 1950 yılında kuruldu. Amacı belli bir birikime ulaşmış yerli sermayenin uluslararası tekelci sermaye ile ortak yatırımlarını kredi ve diğer yollarla desteklemekti. Daha sonraları yine uluslarası sermayenin kredilerini dağıtan Sınai Yatırım ve Kalkınma Bankası kuruldu. Emperyalizmle ortak olarak gelişen yerli tekelci sermaye 1950'lerde doğuş çağını yaşarken 1963'ten sonra iyice palazlandı. 1970'de ise artık önemli bir güce ulaştı. Bu güç yeni bir atılım yapmak için uygun ortamı 12 Mart'ta gördü. Bunun ekonomik boyutlarına değinirsek, 1971 yılında 1956 milyon TL olan banka kaynakları 1972'de 2146 milyon TL'ye çıktı. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın 1971 yılında 111 milyon TL olan sermayesi 1972 yılında 193 milyon TL'ye çıktı. Bu atılım 1969-71 dönemindeki hızlı sermaye birikimine dayanır. Bu üç yıllık dönemde sermaye artışının büyük bir kısmı mevcut şirketler tarafından yapıldı ve gerçekleştirilen sermaye artışı (her ne kadar cari fiyatları üzerinden yapılan bir karşılaştırmaya dayansak da) önceki 12 yılda gerçekleştirilen sermaye artışından fazladır. 1968 ve 1971 yılları arasındaki üç yılda en büyük 100 şirketin toplam istihdamı yarım misli, sermayeleri üç misli ve ciroları ise iki misli arttı. Bu gelişim genel olarak tekelleşmeyi hızlandırdı. 1969'dan günümüze kadar bankalar sisteminde de tekelleşme arttı. 1969 ve 1974 yılları arasında en büyük 5 özel bankanın toplam özel bankalar içerisinde payları toplam sermaye açısından % 56,3'den % 73.9'a, kârlar açısından ise % 86.3' den % 92.4'e çıktı.

SORU :

1970'LERİN BAŞINDANBERİ SERMAYE KESİMİNİN ÖNEMLİ BİR GELİŞME GÖSTERDİĞİ AÇIK, BU GELİŞİMDE DEVLETİN EGEMENLERE DESTEĞİ HANGİ ŞEKİLDE KENDİNİ GÖSTERMİŞTİR?

YANIT :

Uluslararası tekelci sermaye ile bütünleşerek gelişen yerli tekelci sermaye, egemen sınıflar içerisinde emperyalizmin en gözde müttefiki olarak dış desteklerin yanısıra, ülke içinde de kaynaklarının önemli bir kısmını kendine transfer edecek mekanizmaları kurmuştur. Bankalar sistemi de bu noktada tekelci sermaye açısından önemlidir. Ancak şüphesiz ki devlet temel destek görevini hiç bir zaman ihmal etmemiştir.

Her şeyden önce devletin uyguladığı para, kredi ve fiyat politikaları tekelci sermayenin kredilerden aslan payı almasının yanısıra malları sürekli olarak değerinin çok üzerinde satmasına uygun ortamı hazırlamaktadır. Kamu İktisadî Teşekkülleri ayrı bir konudur. Bunların sağladığı hizmetler ve özellikle ürettikleri ara malları tekelci kesime ucuz fiyatlarla aktarılmaktadır. Bu kaynakların çok büyük bir kısmı emekçi halkın ödediği dolaylı ve dolaysız vergilerden karşılanmaktadır.

Devletin tekelci sermayeye sağladığı avantajlar elbetteki bu kadarla bitmemektedir. İthalât ve ihracatta vergi iadesi ve teşvik belgesi uygulamaları önemli miktarlara ulaşmıştır. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı yıllık izleme bültenlerinden öğrendiğimize göre 1971 yılında teşvik belgesi alan 69 projenin toplam yatırımı 2 milyar 862 milyon iken, bu 1972 yılında büyük

bir sıçrama kaydederek 27 milyar 792 milyon tutarında 311 proje olmuştur. Bu rakamlar her yıl artarak 1975 yılında toplam 66.9 milyarı bulan 672 projeye çıkmıştır. İhracatta vergi iadesi rakamları ise DPT'den öğrendiğimize göre 1968' de 58 milyon liradan 1969'da 208, 1970'de 290, 1971 de 385 ve nihayet 1972'de 719 milyon liraya fırlamış, 1975 yılında ise 1 milyar 383 milyan liraya ulaşmıştır. Bütün bu destekler tekelci sermayenin iyice güçlenmesine yardım etmiş ve bunlar günümüzde artık bazı ara mallarına yönelecek düzeye gelmişlerdir.

SORU :

12 MART DÖNEMİ VE GÜNÜMÜZE UZANAN SÜREÇ İÇİNDEKİ GELİŞMELER KARŞISINDA İŞÇİ SINIFININ DURUMU NEDİR?

YANIT :

Ülkemizde kapitalizm çarpık ve bağımlı bir şekilde de olsa gelişirken işçi sınıfı da nitel ve nicel olarak gelişmiştir. Bu arada işçilerin ekonomik demokratik mücadeleleri de önemli aşamalar kaydetmiştir. 1963'ten sonra önemli gelişme gösterek bu mücadele sürecinde 1971-73 döneminde işçi önderlerinin tutuklanması, grevlerin yasaklanması vs. biçimlerinde somutlaşan baskılar sonucunda ekonomik-demokratik hakların kısıtlandığını görüyoruz. Fakat bu dönemde de işçilerin mücadelesi hiç bir zaman durmamış ve günümüze kadar daha önceki dönemi çok aşan boyutlarda yükselmiştir. Bu konuda fiyatlar ve işçi ücretleri arasındaki ilişki ekonomik bilincin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Sürekli yüksek fiyat artışları ve işsizlik geri bıraktırılmış bir ülke olan Türkiye'de kapitalizmin sağlıklı bir şekilde geliştiği ülkelerden çok daha yüksek boyutlara ulaşmaktadır. Ancak somut koşullar karşısında işçiler giderek ekonomik demokratik mücadelenin kendi kurtuluşları için yetersiz olduğunu kavramakta ve daha ileri hedeflere yönelmektedirler.

Bu arada gerçek ücretlere değinmek gerekirse, 1971 ve 1972 yıllarında mutlak bir düşüş, işçilerin yaşamında mutlak bir yoksullaşma görmekteyiz. 1973 ve 1974'te hafif bir artış gösteren ücretler 1975'de yeniden mutlak anlamda düşmüş, 1976'da ise cüzi bir artış göstermiştir. Bunun yanısıra Türkiye'de sayıları yaklaşık 5 milyonu bulan işçilerin yarısından çoğu sigortasız ve daha fazlası da sendikasızdır. Mevcut sendikaların çoğu ise en basit ekonomik taleplerde dahi bulunmayan sarı sendikalardır. Ancak işçi sınıfının mücadelesi gün geçtikçe nicelik ve nitelik olarak gelişmektedir.

TİB BÜLTENİNE ABONE OLMAK İÇİN BİR YILLIK BEDELİ OLAN 24 TL. BİRLİK MERKEZİNE POSTA PULU OLARAK VEYA POSTA HAVALESİYLE GÖNDERİLEBİLİR.

Kökü Dışarda İdeolojilere Karşı Savaş Açmış "kökü dışarda" Bir Holding

Diğer tekelci sermaye gruplarıyla karşılaştırıldığında daha «yeni» daha «acemi» bir tekelci sermaye grubu olan Yaşar Holding Grubu 1960 sonrasının ve Ege bölgesinin ürünüdür.

Yaşar Holding Umumî Heyet Başkanı Durmuş Yaşar Rodos adasında doğdu. Oldukça genç yaşta ticaret yaşamına atıldı Durmuş Yaşar. İnşaat ve gemi malzemeleri başta olmak üzere çeşitli eşyaların alım satım işleriyle uğraşıyordu. Durmuş Yaşar 1935'te İzmir'e gelerek, burada Rodos'taki ticarethanesinin bir şubesini kurdu. Bu şubenin yaptığı iş kısa sürede Rodos'taki ticarethanenin yaptığı işi aşınca Durmuş Yaşar T.C. vatandaşlığına geçerek bütün ailesini İzmir'e getirdi.(1)

İzmir'deki Durmuş Yaşar müessesesi bir süre sonra AREV adını aldı. Şirket özellikle boya, inşaat ve gemi malzemeleri alanında ticareti geliştirdi. İlk önce İzmir daha sonra hemen hemen tüm Ege bölgesinde tek isim oldu. Durmuş Yaşar boya dahil olmak üzere satışını yaptığı bir çok malı dışardan ithal edip ülke içinde pazarlıyordu.

Durmuş Yaşar «ithal ikâmeci» bir sanayileşme evrimine uygun olarak 1953'de boya üretimine geçti. DYO (Durmuş Yaşar ve Oğulları) 24 Aralık 1954 günü üretime başladı. DYO, Türkiye'de fabrikasyon boya üretiminin başlangıcı idi. Tıpkı diğer tekelci sermaye gruplarının evriminde görüldüğü gibi, Yaşar grubunda da «emperyalizmin değişen stratejisi doğrultusunda ve Türkiye'nin emperyalist-kapitalist sistemle bütünleşme süreci içinde, işbirlikçi ticaret burjuvazisinin uluslararası tekelci sermayenin ülke içi ortağı durumundaki yerli tekelci sanayi burjuvazisine dönüşümünü» gözlemliyoruz (2)

Emperyalizmin değişen strateji ve taktiklerine uyumlu olarak İkinci Emperyalist Paylaşım Savaşı sonrasında ve özellikle 1960 sonrasında Türkiye gibi geri bıraktırılmış-azgelişmiş uydu bir ülkenin, emperyalist metropollerin bırakmaya başladığı tüketim sanayilerini ve hattâ bazı ara malları sanayilerini kurması olanak dahilinde oldu.(3) Ancak bu sanayilerin know-how, lisans, patent, royalty anlaşmaları ile teknolojik açıdan ve bazı hammaddeleri sağlama bakımından dışa bağımlılığı sürmekte bunun ötesinde bu sanayilerin makine ve teçhizatı Çokuluslu Şirketlerden (ÇUŞ) sağlandığından, bunları üreten yabancı tekellerin uydu ülke içindeki pazarları genişlemekte. Yaşar grubunun ülke içinde boya üretimine geçişini bu çerçeve içinde ele almak gerekir.

Durmuş Yaşar büyük oğlu Selçuk Yaşar'ı işletmeci, küçük oğlu Selman Yaşar'ı ise Kimya Mühendisi olarak yetiştirmişti. «Baba» Durmuş ve Oğullarının DYO'su kısa zamanda büyük bir gelişim gösterdi. Vernik, reçine, mikronize maden ve fırça tesislerinin kuruluşu ile Bornova Teneke ve Ambalaj Sanayi A.Ş. ve daha sonra, sanayi boyaları, alkid ve matbaa mürekkebi üreten DYOSAD'ın (DYO - ve DYOSAD A.Ş.) açılışları birbirlerini izledi.

1968 yılında Yaşar Holding

Anonim Şirketi 2 milyon TL'lık sermaye ile kuruldu. Aynı yıl içinde bu sermaye 20 milyon TL'na çıkartılmıştır. Bu sermaye 1970'de 50 milyon TL'na, 1973'de ise 75 milyon TL'na çıkarıldı. Beş yıllık kısa bir sürede Holdingin sermayesi % 38 artmıştır. Holdingin İdare Meclisi Durmuş Yaşar (Baba/Umumi Heyet Başkanı), Selçuk Yaşar (oğul/ İdare Meclisi Başkanı,) Selman Yaşar (oğul/İdare Meclisi Başkanvekili) ve diğer dört üyeden (İsmail Paya, Hüseyin Paya, Osman Aydemir, Vacit Tümer) oluşmaktadır. Koç Holding ve Sabancı Holdingde olduğu gibi, Yaşar Holdingde de yapı bir aile şirketi yapısıdır. Holdinge bağlı bazı şirketlerin «halka açılma»sı bu yapıyı değiştirmemektedir.(4)

Daha çok Ege bölgesinde faaliyet gösteren ve özellikle 1960 sonrasında AP iktidarı döneminde gelişen ve bu nedenle AP'ni en «bağnaz» biçimde destekleyen Yaşar Grubu 12 Mart açık faşizminin sonlarına doğru Devir adlı bir dergi yayınlamaya başladı. Bu dergide her türlü «kökü dışarda (sol) ideolojiye karşı savaş» açıldı.

Yaşar Grubu sadece boya ve türevleri alanında değil bir çok alanda üretimde bulunmaktadır. Yaşar Holding'in iştirak ettiği şirketler şunlardır.

A) SANAYİ

□ **DYO** (**D**urmuş **Y**aşar ve **O**ğulları Boya, Vernik ve Reçine Fabrikaları A.Ş.)

1954 yılında limited bir şirket olarak faaliyete geçmiş bulunan DYO 1965 yılında 1 milyon TL sermayeli bir Anonim Şirket şekline dönüşmüştür. Yaşar Holding A.Ş.'nin şirketin sermayesine iştirak (katılma) payı % 88.25'dır. Şirket Plastik ve Sentetik inşaat ve oto boyaları, yağlı boyalar, vernik, terebentin, boya yardımcı maddeleri ve boya fırçaları üretmektedir DYO'ya bağlı beş fabrika bulunmaktadır. Fabrikalarda çalışan insan sayısı 1973 yılında 359'du.

□ **DYOSAD** (DYO ve SADOLİN Sentetik Selülozik boya ve vernik fabrikaları A.Ş.)

1963 yılında kurulmuş olan bu şirkette 442 (1973'de) kişi çalışmaktadır. Üç fabrika (Sanayi Boyaları Fabrikası, Matbaa Mürekkepleri Fabrikası ve Alkyd ve Polyester Sentetik Reçineleri Fabrikası) şirkete bağlı olarak çalışmaktadır. Holdingin şirketin sermayesine katılma (iştirak) payı % 60'dır. Geri kalan ise yabancı sermayedir. Şirketin İdare Meclisinde Sadolin'i temsilen bir yabancı bulunmaktadır.

□ **TÜRK TUBORG** Bira ve Malt Sanayi A.Ş.

Danimarka tekelci sermayesi (Tuborgs Bryggerier'in payı % 40) ile ortaklaşa kurulan bu şirkette Holdingin katılma payı % 25'dir. Türkiye İş Bankası da % 10 ile yerli ortaklar arasındadır. 1973'de çalışan adedi 570 olan şirketin yedi kişilik İdare Meclisinde dört «yabancı» bulunmaktadır.

□ **EGE GÜBRE SANAYİ A.Ş.**

Şirket Ege bölgesinde bir gübre kompleksi gerçekleştirmek amacıyla Türkiye İş Bankası ile birlikte Yaşar Holding ve diğer bazı banka ve şirketlerin katılmaları ile kurulmuştur. Projenin yürütümü ve teknik denetim bir yabancı yerli sermaye ortaklığı olan TÜMAŞ ve Danimarkalı Halbor Topsoe firmaları tarafından gerçekleştirilmiştir. 4 milyon TL sermaye ile faaliyete geçen ve kısa bir süre sonra sermayesi 200 milyon TL'na çıkarılan şirket sülfat asiti, fosfat

asit ve kompoze gübre üretmektedir.

PINARSÜT Süt ve Süt Mamûlleri A.Ş.

Danimarkalı uzmanların teknik yardım ve nezareti ile gerçekleştirilen 60 milyon TL sermayeli Pınar Süt A.Ş., hesaplara göre yılda 65 milyon litre süt işlemektedir. Şirketin diğer ortakları Koç Holding (% 10) ve Türkiye İş Bankasıdır.

B) TİCARİ

□ **AREV** Boya ve Kimyevî Maddeler İthalât ve Ticaret A.Ş. Holdingin katılma payı % **57.50'** dir.

□ **OTAK** Proje, Mühendislik ve İnşaat A.Ş. Holding'in katılma payı % **54'**dür.

□ **YAŞAR DIŞ TİCARET A.Ş.** Holding'in katılma payı % **40'**dır.

□ **BOTAŞ** Bornova Teneke ve Ambalaj Sanayii A.Ş. Holding'in payı % 75.71'dir.

□ **DESA** Demir Kazan ve Makine Sanayi A.Ş.

1960 yılında Zafer Tayyar İlercil tarafından faaliyete geçirilen bu firma 1965 yılında 400.000 TL. sermayeli bir komandit şirket haline getirilmiştir. Firma, 1970 yılında, sermayesini artırma zorunluluğu ile karşı karşıya kalınca **«Büyük Balık Yaşar»** tarafından yutulmuş ve Yaşar Holding A.Ş.'nin kuruluşları arasına girmiştir. Bugün DESA'da Holdingin payı % **45'** tir.

C) TURİZM

□ **1001 GECE** Turizm ve Ticaret A.Ş.

Holdingin şirketin sermayesine katılma payı % **60'**dır.

□ **PARK** Turistik İşletme A.Ş. Holdingin katılma payı % **36.** 75'dir

□ **ALTIN YUNUŞ** Çeşme Tatil Köyü A.Ş.

Şirketin ortakları % 25 paya sahip olan Turkish-Danish Invest. Co. (Danimarka), Türkiye İş Bankası ve Yaşar Holding'tir. Kuruluş sermayesi 30 milyon TL, ilk yatırım tutarı 55 milyon TL olan bu turistik tesis 800 kişiyi barındırabilecek durumdadır. Uluslararası tekelci sermaye çevrelerinin ve sözcülerinin «sohbet» toplantısı Bilderberg «Zirvesi»nin «demokratik»-«Solcu» Ecevit'in de katıldığı 1975 yılı oturumu burada yapılmıştır.

D) BASIN

□ **TİFSET**

İzmir'de Ekspres Milliyet ve Ticaret Gazeteleri'ni basan bu şirketin 8 milyonluk sermayesinin % **81.50'** si Yaşar Holding'e aittir. Koç Holding de ortaklar arasındadır. Bizzat Selçuk Yaşar tarafından «Hür teşebbüsün yayın organı» olarak tanıtılan «Devir» dergisi.(5) Bab-ı Ali'ye taşınmadan önce bu şirkete ait tesislerde basıldı.

E) SOSYAL

□ **YAŞAR EMEKLİ VE YARDIM SANDIĞI VAKFI**

Bütün bu girişimleriyle Yaşar Holdingin 1973 yılı içindeki toplam yatırımları 129 milyon TL'na ulaşmıştır. **1971-1973 12 Mart açık faşizm döneminde Yaşar Holding'e ait gelişim verileri (6)** aşağıdaki Tablo I'de gösterilmiştir:

TABLO I : YAŞAR HOLDİNGE AİT BÜTÜN ŞİRKETLERDE TOPLAM KÂR, CİRO, ÖZ VARLIKVE PERSONEL SAYISINDAKİ ARTIŞLAR.

Yıllar	Toplam Kâr	Ciro	Öz Varlık	Personel
1972	71 Milyon TL.	453 milyon TL	162 milyon TL.	2144
1973	98 Milyon TL.	601 milyon TL.	281 milyon TL.	2736
Artış	% 38	% 32.7	% 78.5	% 22.5

Yaşar Holding yöneticileri bütün tekelci sermaye grupları gibi her türlü demogojiyi yaparak geniş halk kitlelerine kendilerini sevimli göstermek istiyorlar. Selçuk Yaşar Yaşar Holding İdare Meclisi Başkanı olarak 1973 Adi Umumî Heyet toplantısında yaptığı konuşmada şunları söylüyor : «Büyük sermayedar, büyük yatırımcı yaşantısını daha yükseltmek için değil memlekete hizmet için, iş sahası yaratmak için yatırım yapmak istiyor.» Sermaye sınıfının yatırımcılığının arkasında yatan baş güdünün, başkalarına iş yaratmak olmayıp, «kârı azamileştirmek» (Profit maximization) olduğunu yüksek öğrenim kurumlarında okutulan burjuva iktisat kitaplarının ilk sayfalarında okumak olası.

Selçuk Yaşar daha sonra şu görüşleri öne sürüyor: «Tam bir Ortak Pazar ülkesi olmaya hazırlanan yurdumuzda...... körü körüne bir yabancı sermaye düşmanlığına karşı çıkmak gerekir. Yeni teknoloji getiren ,memleket kalkınmasına katkıda bulunan yabancı sermaye teşvik edilmelidir. **Know - how, lisans, patent harcamalarını** önlemek ya da bazı suni tedbirlerle sınırlamak memleketin hayrına değildir.» Yaşar, gelen yeni teknolojinin hangi alanlara geldiğini gözardı ediyor. Emperyalist-kapitalist sistem içindeki uluslararası işbölümü düzenine uygun olarak uydu ülkelerin payına düşen ve mentopolların güdümünde ve denetiminde kurulan sanayilerin emperyalizmin içselleşme sürecini hızlandırdığı ve pekiştirdiği gerçeği gözlerden saklanmak isteniyor. Ayrıca «memleket kalkınması» edebiyatı yapılarak değişik biçimler alan teknoloji transferinin (**know-how, patent, lisans harcamaları**) emperyalist sömürü mekanizmasının önemli bir ögesi olduğu unutturulmak isteniyor. Selçuk Yaşar'ın bu konuda daha da ilginç görüşleri var: «Bugün için gerektiği gibi kullanamadığımız bu yeraltı servetimizin dünya sanayiinin petrol ikamesi olarak keşfedeceği yeni bir maddeyi kullanmaya başlaması ile bütün değerini kaybedeceğini unutmamak gerekir. Yani '**Kaynağı nasıl olsa bizde, teknolojik gücüm o seviyeye geldiği zaman istifade ederim' ya da 'petrol millî bir sorundur, yabancılar karışmamalıdır' gibi demagojik sözler memleket hayrına değildir.** Millî servetlerimizi zamanında ve süratle değerlendirmek gerekir. Bu sırada gerekirse yabancı teknolojiden de istifade edilmelidir.»

Yaşar'ın bu sözleri işçi sınıfının uluslararası eylem ve dayanışma birliğine (Proleterya enternasyonalizmine) «Millî» görünüm ve «milliyetçi» gerekçelerle karşı çıkan sermaye sınıfının kendisinin ne denli enternasyonalist olduğunun, burjuva enternasyonalizmi gerçeğinin, hele hele kapitalizmin gelişiminde emperyalizmin belirleyici olduğu bizim gibi ülkelerde kimin kökünün dışarda olduğunun açık ve seçik itirafıdır.

Aynı konuşmada Selçuk Yaşar

devletin iktisadî yaşamdaki işlevi konusunda oldukça açık sözlü davranıyor: «Devlet... hür teşebbüsün henüz girişemediği ağır sanayi yatırımları ile alt yapı yatırımlarını gerçekleştirmeli, **sermaye piyasasını korumalıdır».** Aslında, Türkiye'de devletin, Cumhuriyet tarihinin büyük bir döneminde, Selçuk Yaşar'ın söylediğinden başka bir şey yaptığı söylenemez. Sermaye sınıfı devletin bu hizmetinin yetkinleştirilmesini arzuluyor. Bizim gibi ülkelerde tekelci sermayenın doğasından ve gelişiminden kaynaklanan güçsüzlüğünü Selçuk Yaşar kendisi itiraf ediyor. Yaşar, devlet, o biçimsel «bütün sınıf ve tabakaların devleti» görünümüne de son verip **bütün** çalışmalarını ve kaynaklarını açıktan açığa tekelci sermayeye sunsun istiyor.

Avrupa sosyal-demokratlarıyla organik ilişkilere giren, «Sosyalist» - «enternasyonal» üyesi, «demokratik» - «Solcu» CHP'nin «iktidar alternatifi olduğu bir dönemde sosyal demokrasinin oldukça özlü bir tanımını Selçuk Yaşar yapıyor : **«Batıda sosyal demokrasinin tatbikatı hür teşebbüs, devlet kontrolü, halka açılma ile beraber yürür. Bu üçü beraber yaşar. Birisini yok etmek, yalnız birisini kötülemek, sosyal demokrarisiyi inkâr etmektir.»** Bu tanıma herhangi bir yorum eklemeye gerek yok. Ama bu tanımı uydu ülkenin koşulları ile bir arada ele alırsak, sosyal demokrasinin uydu ülkelerdeki açmazını görebiliriz. «Sosyal demokrasi», toplumsal muhalefetin çıkar ve istemlerini tekelci sermayenin çıkar ve istemleriyle uzlaştırmaya çalışırken, **varolan devlet örgütlenmesinin içinde** yeraldığından «tekelci sermayeyi kuşatayım» derken kendisi tekelci sermaye tarafından kuşatılacaktır. Ve bu süreç içinde **tekelci sermaye ile toplumsal muhalefetin çıkar ve istemlerini uzlaştırayım derken kendisi tekelci sermaye ile uzlaşmaya yönelecektir.** Bunun sonucu olarak, «sosyal» olma ve dolayısıyla giderek «demokrat» olma niteliğini kaybedecektir. (Hindistan'daki Kongre Partisi bu gelişimin somut bir örneğidir). Eğer «sosyal demokrasi» kendi ardına taktığı toplumsal muhafeletin etkisi ve özellikle işçi sınıfının siyasal eyleminin etkinliği sonucu, tekelci sermaye ile uzlaşma sürecinde duraksamalarda bulunursa, o zaman, **varolan devlet örgütlenmesi içinde** «iktidar» alternatifi olma şansını yitirecektir: Ya parçalanacaktır, ya da kendisine de «siyasal eylem özgürlüğü» tanınmayacaktır.

Selçuk Yaşar işverenlerin arasında birlik olmamasından yakınırken egemen sınıflar arasındaki çelişkileri de yansıtmış oluyor : «Gördüğümüz kadarıyla, hür teşebbüs arasında birlik eksiktir. İş rekabeti şahsi kırgınlıkları bir tarafa bırakarak 'Vatan-Millet' işinde beraberce çalışmak ve bir baskı grubu olmak gerekir.» THTK (Türk Hür Teşebbüs Konseyi) (7) örneğinde de görüldüğü gibi başta işçi sınıfı olmak üzere tüm çalışan sınıf ve katmanların mücadelesi karşısında birleşen egemen sınıflar bir «pamuk ipliği» sorununda birbirlerine düşmektedirler. Tekelci sermayenin ve prekapitalist müttefiklerinin (büyük tefeci tüccar ve feodal nitelikleri ağır basan büyük toprak sahipleri) oluşturduğu egemen sömürücü azınlığı (oligarşiyi) bu anlamda ve çerçevede «çelişkili zoraki ittifak» olarak betimlemek olası.

Bugünlerde güncel olan diğer bir konuda Yaşar Holdinge bağlı Pınar Süt A.Ş.'nin ürettiği kakaolu Pınar Süt'te hastalık yaratıcı bakteri ürediğinin saptanması : «Mehmet Aydın isimli vatandaşın başvurusu üzerine, Hıfzıssıhha Ku-

rumu tarafından yapılan analiz sonuçlanmış ve Pınar Süt'ün kakaolu türünden alınan örnekte patojen bakteri (hastalık yaratıcı) saptanmıştır. Hıfzıssıhha Kurumu gerekli işlemlerin yapılması için raporu dün Belediye Sağlık Müdürlüğüne iletmiştir».(8) Artık günlük olayların içinde de görüldüğü gibi kendi «kârını azamileştirme»nin pe şinde koşan tekelci sermaye grupları, çalışanları sadece sömürmekle kalmamakta, onları sağlıklarını tehdit eden hastalıklarla karşı karşıya getirmektedirler.

DİPNOTLARI VE KAYNAKLAR

1) Ayrıntılı Haber, 16 Ekim 1975.

2) **«Koç Topluluğu ve Türkiye'nin Elli Yılı»**, TİB Aylık Bülteni, Temmuz 1976.

3) **'Ara Malları Sanayiine Yönelme Girişimi ve Bırakıp Giden Yabancı İlâç Firmaları'**, TİB Aylık Bülteni, Mayıs 1976.

4) **'Bir 12 Mart Holdingi ve Tekelci Sermayenin Halka Açılması'**, TİB Aylık Bülteni, Kasım 1976.

5) Yaşar Holding Anonim Şirketi 1973 Yılı Faaliyet Raporu.

6) Yaşar Holding A.Ş. Faaliyet Raporları 1972-1973 Yılları.

7) «Sermaye Cephesinin Karargâhı: THTK», TİB Aylık Bülteni, Şubat 1977.

8) Cumhuriyet, 23 Mart 1977.

Emperyalist Ülkelerde Kamu Ekonomik Kuruluşları

«Kapitalist olan bir devlette, devlet kapitalizmi, devlet tarafından kabul olunan ve burjuvazi çıkarına, proleteryanın ise aleyhine kontrol olunan kapitalizm anlamına gelir.»

Lenin

Üretimin yoğunlaşması ve merkezileşmesi sürecinin sonucu olarak tekellerin ortaya çıkışı ve süreç içerisinde banka sermayesi ile sanayi sermayesinin içiçe geçmeleriyle —finans oligarşisinin oluşumuyla— birlikte, burjuva devlet aygıtı yeni boyutlar kazanır. Emperyalizm öncesi, tüm kapitalist sınıfa sermayelerini değerlendirmek için elverişli olanaklar sağlayan devlet, emperyalist aşamada yine tüm burjuvazinin çıkarlarını korur, ama herşeyden önce tekellere hizmet eder.

Emperyalizm öncesi devlet sadece sınırlı ölçüde ekonomik işlevler yürütürdü. Vergi toplamak, çeşitli araçlarla sözkonusu ülkenin burjuvazisinin dünya pazarındaki rekabet gücünü arttırmak devletin başlıca ekonomik işlevleriydi.

Burjuva devleti emperyalist aşamada yukarıda sayılan işlevleri yine yerine getirir. Ancak önemli olan, bu aşamada nitelikçe yeni bir olgunun ortaya çıkmasıdır. Devlet üretim ilişkilerine —üretim, dolaşım, değişime— doğrudan müdahale eder ve katılır.

Devletin tekellerle içiçe geçmesi, devletin toplumun ekonomik yaşamına finans oligarşisi lehine doğrudan müdahale etmesi, devletin devlet aygıtını tekelci ek-kârlarını garanti etmede ve egemenliklerini pekiştirmede kullanan finans-kapital azınlığına tabi olduğu tekelci kapitalizmin bu aşaması «tekelci devlet kapitalizmi» olarak tanımlanır.

Kapitalizm çerçevesinde devletin ekonomik bir araç olarak kullanılmasının altında yatan ilkeleri P. Sweezy şöyle özetliyor; «Devlet herşeyden önce kapitalizmin gelişmesinin ortaya çıkardığı güçlüklerin çözümünde faaliyete geçer. İkinci olarak, devlet gücünün serbestçe kullanılması eğilimi kapitalist sınıfın çıkarları söz konusu olunca çok kuvvetlidir ve son olarak da, taviz vermeme durumunun sonuçları, tüm olarak sistemin düzenliliği ve işlemesi açısından yeterli derecede daha tehlikeliyse, devlet işçi sınıfına taviz vermekte kullanılabilir.» (1)

Ekonomik yaşama devletin müdahale nedenleri şöyle sıralanabilir;

1 — Burjuva devletinin ekonomik yaşama doğrudan müdahale etmesinin en temel nedeni kapitalizmin temel çelişkisinin keskinleşmesidir. Devlet ekonominin çelişkilerini çözmek ve yeniden üretimi engelsiz sağlamak amacıyla ekonomik yaşama girer. Finans-Kapitalin yeniden üretim süreci, kapitalist ülkelerin ekonomik durumunun bütününe önemli ölçüde etkide bulunur. Bu nedenden ötürü bu süreç burjuva hükümetlerinin ilgi merkezinde yer alır.

2 — Bilimsel-teknik devrim de devletin ekonomik bir kurum olarak işlevlerini aktifleştirmiştir. Bu devrim sadece karmaşık sorunların araştırmasını değil, aynı zamanda bu araştırmalar sonucu elde edilen bulguların üretime aktarılmasını da gerekli kılar. Bilimsel araştırmalar finanse edilmeli, her zaman rantabl olmamasına karşın kapitalist ekonomi için vazgeçilmez olan yeni üretim dalları geliştirilmeli, bilimsel-teknik devrim sırasında keskinleşen istihdam ve yeniden eğitim sorunlarına çözüm bulunmalıdır. Ancak bu işlevleri yerine getirmeye tek tek hiçbir tekelin yanaşmayacağı açıktır. İşte bu işlevleri üstlenecek kurum **devlet** olacaktır.

3 — Devletin rolü, kapitalist toplumun sosyal harcamalarında, yani sağlık ve sosyal hizmet harcamalarında da artmıştır. Hızla gelişen şehirleşme süreci, burjuva devletine, geniş kapsamlı yapımı, şehir ekonomisinin yeniden düzenlenmesini, haberleşme ve ulaşım sistemlerinin geliştirilmesi ortamını yaratır.

4 — İkinci Dünya Savaşından sonra, bazı ülkelerin sosyalist bloka geçmeleri ve bu arada ulusal kurtuluş savaşlarının hızlanarak sömürgelerin bağımsızlıklarına kavuşması giderek emperyalist-kapitalist sistemin pazarlarının daralmasıyla sonuçlandı. Gelişen ulusal kurtuluş savaşları sonucunda bağımsızlıklarına kavuşan ülkelerin emperyalist-kapitalist sistemden kopma eğilimleri pazar sorununu daha önemli kıldığından, bağımsızlıklarını yeni kazanmış ülkelerdeki sosyo ekonomik gelişmeleri metropollerin pazar gereksinmelerine cevap verebilecek şekilde yönlendirilmesi bu dönemde emperyalizmin temel sorunlarından biri oldu. Bu sorunun çözümünde devlet bir ekonomik kurum olarak kullanılmaktadır.

Devletin ekonomik yaşama müdahalesi şu biçimlerde olur :

— Kamu Ekonomik Kuruluşlarının (KEK) kurulması,

— Meta ve hizmetlerin devletçe satın alınması,

— Tüketici talebinin para ve mali politikalar yolu ile devletçe düzenlenmesi,

— Özel yatırımların kapsam ve yapılarının vergi ve krediler aracılığıyla düzenlenmesi,

— Ekonominin planlanması.

Biz konumuzla olan ilgisi açısından bu müdahale biçimlerinden yalnız biri üzerinde, KEK üzerinde yoğunlaşacağız.

Günümüzde tekelci sermayenin egemenliği, burjuva devletinin KEK aracılığıyla üretim ilişkilerine dolaysız olarak katılmasına dayanır. Maddî üretimde özel tekellerin faaliyeti tekelci KEK faaliyetiyle iç içe geçer. KEK, özel sektörün hizmet ve ürünlerinin dolaşım alanındaki büyük bir alıcısıdır. Kredi mekanizmasında özel banka tekelleri devlet kredi sistemince tamamlanır.

Emperyalist aşamada burjuva devleti, KEK aracılıgıyla üretim araçlarının önemli bir bölümüne ve büyük araçlara sahip olduğundan toplumsal üretimin belirli bir bölümünü dolaysız olarak yönlendirme ve denetleme durumundadır.

Emperyalist ülkelerde KEK nın iki temel görevi vardır. Bilimsel - teknik devrim açısından ekonominin optimal yapısını sağlamak ve öte yandan ürettiği metaları üretim maliyetlerine yakın fiyatlarla satarak özel tekelci sektörün gelişmesini desteklemek.

Önce devlet, KEK aracılığıyla ekonominin teknik açıdan geri kalmış olan ve yeniden kuruluş için geniş mali araçlara gereksinme gösteren zayıf kısımlarının elverişli düzeye getirilmesi amacını güder. Bu nedenle gelişmiş kapitalist ülkelerde KEK nın faaliyet alanına herşeyden önce enerji ekonomisi ve ulaşım girer. Bu sektörler sermaye-yoğun dallar olduklarından uzun bir sermaye dönme süresi (pay-back period) gösterirler. Bu nedenle tekeller için ilginç değildirler. Devlet özel şirketleri, uzun vadeli ve daha az kârlı aynı zamanda riskli alanlara yatırım yapma zorunluluğundan kurtararak, bunlara kaynaklarını imalât sanayiinin dinamik ve kârlı dallarında yoğunlaştırma olanakları hazırlar. Bu nedenle emperyalist ülkelerde devlet yatırımlarının büyük bir bölümü, tekellerin yakıt, elektrik enerjisi ve ulaşım gereksinmelerini karşılayan alanlara yapılır.

İkinci olarak KEK, üretici güçlerin gelişmesinin sonucu olarak ortaya çıkan ve gelişen yeni dalları üstlenir. Burada hemen, emperyalist aşamada tekellerin üretici güçlerin gelişmesini engelleyen niteliği anımsanarak söylediklerimizin paradoksal bir anlam kazandığı savlanabilir. Ancak tekellerin üretici güçlerin gelişimini tamamen engellemeleri diye birşey söz konusu değildir. Onlar yeni gelişmelerin bir kısmını, çıkarlarına aykırı düşeceğini gözönüne alarak üretim sürecinde uygulamaz veya bu gelişmelere kendi çıkarlarıyla uyuşabilecek bir biçim verirler. İşte üretici güçlerin güdümlü gelişmesi sonucu elde edilen yenilikler, çoğu kez yüksek başlangıç maliyetleri, üretim riskleri ve gerekli deney ve yapım harcamaları yüzünden tekeller için elverişli değildir. Tekeller, devlet bu yeni dalları kurup kârlı hale getirene kadar uzunca bir süre geride beklerler.

KEK, sermayesinin tamamı devlete ait olanlar ve sermayesinin bir kısmına tekeller ve özel kişilerin ortak oldukları kamu işletmeleri biçiminde ortaya çıkar.

«Batı Avrupa'da 2. Dünya Savaşından sonra devlet mülkiyetinin büyümesi, geniş ölçüde, bir yandan faşizmin yenilmesi sonucu güçlenen demokratik hareketin baskısı ile, öte yandan ekonomideki sermaye-yoğun temel dalların geriliğini, devletin sayesinde gidermeye çalışan tekellerin çabası sonucunda ortaya çıkan millileştirme dalgasının bir ürünüydü. İngilterede, millileştirme, enerji ekonomisini, kömür ve gaz sanayiini, demir çıkarma sanayiini ve bütün ülkedeki, ulaşım mekanizmasını, demiryollarını, hava ve karayollarını, ülke içi deniz yollarını kapsamıştı. Fransa'da millileştirmeler sadece tüm temel maddeler sanayiine değil uçak ve otomobil yapımı gibi imalât sanayii dallarında da uzanıyordu. Avusturya'da ekonomideki tüm Alman mülkiyetinin millileştirilmesi devlet mülkiyetinin bütün ekonomi dallarında yüksek bir payı olmasını sağlamıştı.» (2)

Japonyada ise devlet eliyle zenginleştirilen ticaret burjuvazisi, kapitalizme geçişi tek başına beceremiyecekti. Bunun için devlet bizzat KEK kurmuş ve bunları kârlı hale gelince, maliyetlerinden çok ucuz fiyatlara kapitalistlere devretmiştir. Daha sonraları, devlet, dolaylı müdahalelerle sanayileşme politikasını etkilemiş, müteşebbislerin olası zararlarını üstlenmiştir. «Devlet yeni kurulan sanayiin mamûllerini, belirli bir süre satın almayı garanti etmiştir. Daha pek çeşitli yardım yollarına baş vurulmuştur. Mitsui, Mitsubishi, Sumitomo, Okura ve daha sonra onlara

katılan Zaibatsu gibi tröstlerin, devlet mukavelelerinden sağladıkları kârlar müthiştir.» (3)

Millileştirmeler sonucu ortaya çıkan KEK'nın yanında doğrudan devlet bütçesindeki fonlarla kurulan KEK da mevcuttur. Özellikle bu olgu ABD ye özgüdür. Kamusal ve özel karma şirketler Almanya ve İtalyada yaygınlaşmıştır. Bunların sayıları sırasıyla 1520 ve 800 dür. İtalya ve Almanyadaki anonim şirket tipindeki KEK ile özel anonim şirketlerin yönetimleri arasında fark yoktur İşletmenin ana şirketin sermayesi devlete ait iken şube şirketler özel sermayelidir. Özel sermaye ile devlet sermayesinin içiçe geçmesi tekelci KEK nı hemen hemen özerk kuruluşlar haline getirir.

1970 verilerine göre KEK personel, iş hacmi, gayrisafî yatırım ölçütlerine göre Batı Almanya'da % 35.4; Fransa'da % 33.9; İtalyada % 21.3; İngiltere'de % 18.7; İrlanda'da % 14.3; Danimarka'da % 12.1; Hollanda'da % 5.9 oranlarında ekonomik alanda yer almaktadır. (4)

A.B.D.'de KEK denetimindeki varlıkların değeri 590 milyar dolara, ulusal varlıkların % 23'üne ulaşmaktadır. Bu ülkede atom sanayiindeki KEK, ülkenin toplam enerji tüketiminin % 13'ünü karşılayan büyük santralleri, birçok hidroteknik kuruluşu elde bulundurmakta, sanayiin başka dallarına da yoğun biçimde katılmaktadır.

Taşımacılık alanında da devlet önemli bir yer tutmaktadır. Örneğin Batı Avrupa'da KEK tüm taşıma işlerinin % 50'den çoğunu karşılamaktadır.

Devlet KEK aracılığıyla bankacılık alanında da etkindir. «Emisyon Bankaları ve çok sayıda karma kredi kurumunu da katacak olursak devlet, kapitalist ülkelerde bankacılık ve kredi sistemindeki toplam varlıkların neredeyse üçte birini, hattâ bazı ülkelerde daha çoğunu elinde tutmaktadır. Örneğin, devlet Fransa'da toplam banka mevduatının üçte ikisine, İtalya'da % 55'ine, Federal Almanya'da % 52.2'sine, Belçika'da % 50' sine, Lüksemburg'da % 46'sına ve Hollanda'da % 29'una sahiptir.» (5)

Devletin KEK aracılığıyla ekonomik alanda kapladığı bu geniş yerin anlamı emekçi halkın dikkatini sınıfının gereği olan görevlerden saptırmak için çarpıtılmaktadır. Burjuva iktisatçıları ve ideologları «kamu mülkiyeti» adını vererek modern burjuva devlet mülkiyetinin sınıfsal özünü saklayarak, bunu «karma ekonomili toplumlarda görülen» sosyalist mülkiyet olarak tanımlamaktadırlar. Bunu yapmalarındaki amaç, toplumsal ve ekonomik nitelikleriyle, sınıf yapılarıyla birbirine karşıt olan kapitalist ve sosyalist sistem arasındaki temel farklılıkları gizlemeye çalışmaktır. Burjuva iktisatçılarının savlarına göre bu iki ekonomik sistem yalnızca işletmeler üzerindeki devlet mülkiyetinin yaygınlığı açısından farklılık göstermektedirler. Reformcu sosyalistler KEK nı, kapitalist üretim ilişkilerinin dışında, ekonominin özel bir kesimi olarak değerlendirmektedirler; bu, «kapitalizm denizi içinde bir sosyalizm adası»dır onlarca. Kapitalizmin devlet mülkiyeti temeli üzerinde, **devrimsiz**, adım adım sosyalizme dönüşümünün hayallerini kurmaktadırlar.

Özünde, KEK nın emperyalist aşamada giderek büyümesi, ekonomik alandaki yerinin genişlemesi, üretimin toplumsal karakteriyle gelişmesinin özel-kapitalist biçimi arasındaki uzlaşmazlığın büyüme-

sinin bir sonucudur. Fakat emperyalist ülkelerdeki KEK sınıf içeriği bakımından «tüm tekellerin mülkiyeti» durumundadırlar. KEK, tekelleri hiçbir şekilde bağlamayan ve onların ekonomik güçlerini daha da arttıran kurumlardır. Devlet mülkiyeti de tekelci mülkiyet gibi işgücünün üretim araçlarından ayrılmasını, ücretli emeğin sömürülmesini ifade eder ve sadece özel mülkiyetin bir türüdür. Engels şunu belirtiyordu: «Biçimi ne olursa olsun modern devlet, özünde kapitalist bir mekanizmadır, kapitalistlerin devletidir. Toplam ulusal sermayenin en iyi biçimde kişileştirilmesidir. Üretici güçleri devralmada ne kadar ileri giderse o kadar çok ulusal kapitalist niteliğe kavuşur, o kadar çok sayıda yurttaşı sömürür.» (6) Bu olgu günümüzün tekelci devlet kapitalizmi için özellikle geçerlidir.

Artık-değer ücretli işçilerce KEK ında da yaratılır. Örgütlenme açısından birçok KEK, özel tekelci şirketlerden çok az farklılık gösterir. Özel şirketler gibi KEK da mali oligarşinin kâr kaynaklarıdır. Devlet tahvillerinden sağlanan gelirlerle ve KEK na ortak olunmak yoluyla mali oligarşi kazancına kazanç katma olanağı bulabilmektedir.

Tekeller yalnız KEK tahvilleri alarak ve KEK yönetimine katılarak değil, buralarda yaratılan artık-değere sahip çıkarak da zenginleşirler. KEK nın sattıkları ve aldıkları malların fiyatları, artık-değerin bu işletmelerden tekellere aktarımında önemli rol oynar. KEK mallarını tekellere ortalamanın, hattâ bazı durumlarda üretim maliyetinin altında fiyatlarla satarlar. Tekellerden gereç ve hammadde satın aldıklarında ise ödedikleri fiyatlar ortalamanın çok üzerindedir. Bu durum KEK da verimliliğin düşük olmasının, onların zarar etmelerinin başlıca nedenidir.

«Devlet tröstü Charbonnage de France, kömürünü uzun süre maliyetinin % 10 ile 15 altında fiyatlarla satmıştır. Bir başka devlet işletmesi olan Electricite de France 1958 yılında 1 kilovat/saat elektrik enerjisi için normal tüketiciden 26 Frank alırken, metalurji ve kimya tekellerinden 2-5 Frank, yani maliyetinin çok altında bir para alıyordu. (.....) İkinci Dünya Savaşından sonra A.B.D.'de devlet mülkleri yığın halinde satılmıştır. Tekeller toplam değeri 20 milyar dolar olan işletmelerle devlete 40 milyar dolara mal olmuş donatım ve malzemeyi yok pahasına satın almışlardır. Fabrikadan yeni çıkmış ve henüz ambalajı açılmamış makinalar hurda fiyatına, uçaklar depolarındaki benzine bile yetmeyecek paralara satılmıştır.

Federal Almanya hükümeti 1950'lerde aralarında FEBA devlet işletmesinin şubesi olan Preussag' ın da bulunduğu otuzdan fazla işletme satmıştı. 1960'larda Volkswagen otomobil fabrikaları kısmen özelleştirildi.» (7)

KEK ın denetiminde bulunan makinalar çoğu kez tekellerce adeta bedava kullanılır. A.B.D.'de atom sanayii, şirketlerin kullanımına sunulmuştur. Özel şirketlerin fabrika ve araştırma merkezlerinin emrinde olan beşbinden fazla pahalı elektronik bilgisayar merkezi devletin elindeki bilgisayarların üçte ikisine eşittir. Bu olgudan çıkan sonuç ise «karma ekonomi» deki devlet ve özel sermaye ortaklığında meyvaları kimin topladığını açıkça ortaya çıkarmaktadır. Devlet yatırımları yapar, özel sermaye kârı devşirir.

Kaynaklar

Notlar

(1) Paul Sweezy, 'Devlet-Emperyalizm; **Çağdaş Kapitalizmin Bunalımı**, içinde Sweezy, Baran, Magdoff, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1975 s. 24

(2) **Ekonomi Politiğin Temelleri** Sovyet Yazarlar Kollektifi, İstanbul, May Yayınları, 1976 s. 652.

(3) Doğan Avcıoğlu, **Türkiye'nin Düzeni**, Ankara, Bilgi Yayınevi 1973 s. 60.

(4) Korel Göymen, **Kamu Kuruluşları** Ders Notları, Ankara - ODTÜ, 1977.

(5) M. Ryndina, G. Chernikov, **Kapitalizmin Ekonomi Politiği**, - İstanbul Bilim Yayınları, 1974 s. 269.

(6) F. Engels, **Anti-Dühring**, Ankara, Sol Yayınları, 1974.

(7) Sovyet Yazarlar Kollektifi, a. g.e. s. 655.

Türkiyede Et Sorunu

İnsanın fiziksel olarak varlığını sürdürmesi barınma, korunma, giyinme, beslenme vs. gibi birbiriyle ilişkili birçok unsurun birarada bulunmasına bağlıdır. Ancak, şüphesiz ki beslenme bütün bu unsurlar içinde en önemli yeri tutmaktadır. Beslenme, insanın varlığını sürdürebilmek için çeşitli gıdaları almasıdır. Fakat, sağlıklı bir yaşam alınan gıdaların bir sisteme bağlı olmasını gerektirmektedir. Bir başka deyişle sağlıklı yaşam **karın doyurma** ile değil **dengeli beslenme** ile sağlanabilir. Dengeli beslenmenin gereklerinden biri de, hayvansal proteinlerin yeterince alınmasıdır.

Bu kısa çalışmamızda, en önemli hayvansal protein kaynaklarından biri olan et üzerinde duracağız.

TÜRKİYE'DE ET ÜRETİMİ

Ülkemizde et üretimi hem devlet, hem de özel kesim tarafından yapılmaktadır. Hayvan yetiştiriciliği tüm ülkeye yayılmış olan küçük birimler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu küçük üreticilerin,

«...mallarını pazara kendilerinin çıkarma olanağı yoktur. Kasaplığa ayrılan hayvan, çoğunlukla besici ya da hayvan tüccarı adına çalışan toplayıcılar tarafından tek tek üretim yerleri gezilerek toplanır. Üreticinin elinden çıkan hayvan ya besicilerce besiye alındıktan sonra hayvan tüccarına satılır, ya da buna gerek yoksa doğrudan büyük kentlerdeki pazara tüccar kanalıyla getirilir. Bazı durumlarda besicilerin malları doğrudan bu pazarlara getirdikleri gözlenmektedir. Ancak genel olarak görülen, mahalli pazarlarda hayvanların hayvan tüccarı elinde toplanmasıdır. Daha sonraki aşama. büyük merkezlerdeki canlı hayvan borsalarında hayvanın tüccardan toptancı kasaba komisyoncu eliyle satılmasıdır. Bazı durumlarda hayvan tüccarlığı ile toptancı kasaplığı birleştirilmiş kişilerce sürecin devam ettirildiği görülmektedir. Toptancı kasap tarafından mezbahalarda kesimi yaptırılan hayvan bu uzun zincirin son halkası olan perakendeci kasaba ulaşarak tüketime sunulur.» (1)

Bunun dışında resmi bir örgüt olan Et ve Balık Kurumu'da et üretiminde bulunmakta, fakat birkaç büyük kentle sınırlı olan çalışmaları gereksinimi karşılayamamaktadır. Bugün, Türkiye'de yapılan kesimin ancak % 5-10 kadarını gerçekleştiren örgütün,

«... etkisizliğini malî olanaksızlıkların getirdiği sınırlamalar yanısıra canlı hayvan üretiminden et üretimine giden zincirin son taraflarında bir halka olarak ortaya çıkmasında aramak gerekir. Canlı hayvan üretimi ve pazarlamasında kontrol olanağına sahip olmayan EBK., hayvan tüccarı mal getirdikçe kombinalarda kesim yapabilmektedir. Gerçi, hayvan üreticisinin malını doğrudan EBK'a satması kuramsal olarak mümkündür, ancak üretici bunu sermaye yetersizliği nedeniyle yapamadığından pazarı kontrol olanağı hayvan tüccarları elinde yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle Kurum çoğu zaman alacak hayvan bulamamakta, yalnızca önceden bağlantı yaptığı devlet kuruluşlarının gereksinimini karşılamakla yetinip geniş kitlelere hizmet edemez duruma düşmektedir.» (2)

Avrupa'nın en büyük hayvan varlığına sahip olan ülkelerden biri olan Türkiye'nin, et üretimi çizelge I'de gösterilmiştir. Ancak bu-

radaki rakkamlar sadece mezbahalarda yapılan kesim sonucu olan üretimi gösterdiği için gerçek üretim miktarını yansıtmaktan uzaktır. «Kaçak kesim» ile üretilen et miktarı da yukarıdaki miktarlar kadardır.

ÇİZELGE I
TÜRKİYE'DE ET ÜRETİMİ

Yıllar	Üretim
1940	77.541 ton
1945	73.935
1950	88.759
1955	137.418
1960	161.966
1965	177.837
1970	219.042
1971	207.687
1972	181.422
1973	190.273
1974	225.770

Belediye mezbahalarında kesilen hayvanları kapsamaktadır.
Kaynaklar: **Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı**, DİE/1973, s: 128 **Türkiye İstatistik Yıllığı 1975**, DİE/1976, s: 171.

ET TÜKETİMİ

Kişi başına ortalama et tüketiminin gösterildiği çizelge II'den izlenebileceği gibi, Türkiye'de kişi başına yıllık ortalama et tüketimi düşük bir miktara ve durağan bir yapıya sahiptir.

ÇİZELGE II
TÜRKİYE'DE KİŞİ BAŞINA
YILLIK ET TÜKETİMİ

Yıllar	Tüketim
1963	13.9 kg.
1964	13.9
1965	14.1
1966	14.3
1967	14.6
1968	15.0
1969	15.0

Kaynak: **1970-1971 Zıraî ve İktisadî Durum Raporu**, TZOB/1972, s. 283.

1963 yılındaki kişi başına et tüketimini 14.7 kg. olarak gösteren III. BYKP. bu rakamın 1972 yılında 17.8 kg.'a yükseldiğini belirtmektedir. Aynı plan, kişi başına et tüketiminin 1987 yılında 31.7 kg.'a yükselmesini öngörmektedir. Ancak bu değere ulaşılması şüphelidir. Çünkü şimdiye kadar, kişi başına et tüketimi ile ilgili hedeflerin hiçbiri gerçekleşmemiştir. Örneğin, I. BYKP.'nda et tüketiminin % 7.6 oranında artması hedeflenmiş, buna karşılık gerçekleşme sadece % 2 olmuştur. Aynı başarısız sonuç II. BYKP.'nda da karşımıza çıkmaktadır. % 5.3 olarak saptanan yıllık ortalama gelişme hızı % 4.1 olarak gerçekleşmiştir.(3)

Türkiye halkının ne denli dengesiz beslendiğini, ne denli eksik hayvansal protein aldığı, bazı Avrupa ülkelerinde kişi başına düşen et tüketimini gösteren çizelge III incelendiği zaman daha iyi anlaşılır. Görüldüğü gibi 1987'de gerçekleşmesi istenen hedef, bugün Avrupa ülkelerinin gerçekleştirdiği tüketimin bile altında.

ÇİZELGE III
BAZI AVRUPA ÜLKELERİNDE
KİŞİ BAŞINA YILLIK ET
TÜKETİMİ

Ülkeler	Tüketim
Yunanistan	40.5 kg.
İspanya	43.8
İtalya	47.8
Yugoslavya	34.0
Batı Almanya	73.0
Fransa	93.0
İngiltere	75.0

Kaynak: **Yeni Strateji ve Kalkınma Planı-Üçüncü Beş Yıl 1973 - 1977**, DPT/1973, s: 246.

ET FİYATLARI

Daha öncede belirttiğimiz gibi, Türkiye'de et üretim piyasasına özel kesim hakimdir. Bu durum ise

kaçınılmaz olarak, fiatları özel kesimin belirlemesi olgusunu getirmektedir. Bu durumda şüphesiz ki, işlevini yeterince yerine getirmeyen EBK.'nın da payı vardır. En temel gıda maddelerinden biri olan etin fiatı sürekli olarak artmaktadır. Bundan 28 yıl önce gazetelerde yer alan,

«Pahalılıktan İstanbul'da halk et alamaz oldu. İzmir'de de et buhranı çıktı... İstanbul'da fiat artışı, şehrin muhtelif semtlerinde ayrı ayrı şekillerde görülmektedir. Beyoğlu semtinde koyun eti 450-500 kuruştur. Halkın daha fakir olduğu semtlerde ise, 400-430 kuruşa satılmaktadır. Bu vaziyete göre, kenar muhitte bile, 400 kuruştan aşağı et yoktur. Belediyenin yaptığı tetkiklere göre, bir çok aileler et alamamaktadır.» (4)

«Et durumu, tekrar günlük mevzu halini almıştır. Son 15 gün içinde, fiatlar devamlı olarak yükselmektedir...» (5)

şeklindeki haberler, günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Et fiatlarındaki hızlı artışı çizelge IV'den izleyebiliriz. Ancak şunu belirtelim ki, bu fiatlar, resmi fiatlardır. Serbest piyasa fiatları bunların çok üstündedir.

ÇİZELGE IV
TÜRKİYE'DE ET FİATLARININ GELİŞİMİ

Yıllar	Fiatlar
1940	0.5 TL/Kg.
1945	1.9
1950	2.5
1955	3.75
1960	6.65
1965	9.5
1970	14.0
1972	22.0
1977	50.0

Kaynak: Erbil Tuşalp, **Et Fiatları Son 30 Yılda 200 Kat Yükseldi**, Vatan/14.2.1977

Türkiye, bugün gelire oranla etin en pahalı satıldığı ülkelerden biri haline gelmiştir. 1976 yılında yapılan bir çalışmanın sonuçlarına göre, Türkiye'de bir işçi günlük ortalama cari ücreti karşılığında 1.59 kg. et alabilmektedir. Buna karşılık, yine bir günlük ortalama cari ücret karşılığında Danimarka'lı işçi 5.71 kg., Hollanda'lı işçi 5.33 kg., Fransız işçi 3.57 kg., İngiliz işçi 2.72 kg. ve İtalyan işçi 1.61 kg. et alabilmektedir. (6)

EBK. ürünlerine yapılan son zam, halkın büyük bir bölümünü artık et yiyemeyecek duruma getirmiştir. Son zamdan sonra 1 kg. etin fiatı bir günlük net asgari ücretin üstüne çıkmıştır. Bu ise, etin artık «vitrinlerde seyredilecek» bir gıda haline geldiğini kanıtlamaktadır. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanı Korkut Özal'ın,

«Bilindiği gibi Et ve Balık Kurumu satış fiatları piyasa fiatlarının çok altındadır. Et piyasasındaki kontrol mekanizması bu şartlarda etkisiz olmaktadır. Et ve Balık Kurumu'nun arz ve talep dengesini muhafaza edebilmesi için zam yapmaya zorunlu idik. Kurumun satış mağazaları belli bir kesimin et ihtiyacını karşılamaktaydı. Oysa halkın büyük bir kısmı et ihtiyacını serbest piyasadan karşılamaktadır. Biz daha geniş bir kitlenin yararını düşünerek, piyasadaki et fiatlarının kontrolünü sağlamak için yapılan zammı uygun buluyoruz.» (7)

şeklindeki sözleri doğrudan doğruya halkı hedef almaktadır. Et fiatlarının gerçek artış nedenini saklamaktadır. Yapılan bu zam, halkın büyük bir kesiminin daha sadece Kurban Bayramından Kurban Bayramına et yüzü görmesine yol açacaktır. Bunu kanıtlamak için ufak bir örnek verelim : Örnekte farklı büyüklükte ve farklı gelirle-

ri olan ailelerin normal et ihtiyaçlarını karşılamak için ne kadar harcama gerektiğini göstereceğiz. İlk aile iki kişiden oluşmaktadır. İkinci ailede bir ufak çocuk var. Üçüncü aile ise iki küçük, bir büyük çocuğa sahip. Dengeli bir beslenme için küçüklerin günde 100 gr. ve büyüklerin günde 150 gr. et yemesi gerekmektedir. Bu durumda ilk aile ayda 9 kg., ikinci aile ayda 12 kg., ve üçüncü aile ayda 15.9 kg. et tüketmek durumundadır. (Bu değerler bile Avrupa ülkelerinin bugün ulaşmış oldukları düzeyin altındadır.) 1 kg. etin fiatını 60 TL. olarak alırsak ve gelir guruplarını aylık net 1500 TL., 2000 TL., 2500 TL., 3000 TL. olarak saptarsak her ailenin gelirinin % kaçını sadece et için harcaması gerektiğini çizelge V'den kolayca izleyebiliriz.

ÇİZELGE V
DEĞİŞİK AİLELERDE ET TÜKETİM MASRAFI/TOPLAM GELİR ORANI

Aylık net gelir TL.	I. ile	II. aile	III. aile
1500	% 36	% 48	% 78
2000	27	34	59
2500	22	29	49
3000	18	24	39

Çizelge V'den çıkan sonuca göre, aylık 1500 TL. net geliri olan III. tipten bir aile normal et gereksinimini karşılamak için gelirinin % 78'ini harcamak zorundadır. Aylık 2500 TL. net gelirli II. tipten bir ailenin et masrafları toplam gelirin % 29'unu tutmaktadır. 2000 TL. aylık net geliri olan I. tipten bir ailenin et masrafı toplam gelirin % 27'sini oluşturmaktadır. İşte, sadece bu rakamlar etin halk tarafından **lüks** sayılması için yeterlidir sanırız.

Türkiye halkının **gizli açlığı**, mevcut ekonomik ve siyasal yapı devam ettiği sürece kuşkusuz sürecek, hatta artacaktır.

NOTLAR :

1) Süer Kırçak-Namık Özcan: **Ankara Kentine Temel Gıda Maddelerinin Sağlanması ve Dağıtımı**, «Başkent ve Halkı» Açık Tartışma Toplantısında sunulan bildiri, s: 9, teksir.

2) Süer Kırçak-Namık Özcan: Age, s: 9

3) **Yeni Strateji ve Kalkınma Planı-Üçüncü Beş Yıl 1973-1977**, DPT/1973, s: 242-246

4) 20.4.1949 tarihli Hürriyet gazetesinden aktaran **Kalkınan Türkiye 1954**, DPT Yayını, s: 61

5) 14.4.1949 tarihli Vatan gazetesinden aktaran **Kalkınan Türkiye 1974**, s: 62

6) Osman Nuri Koçtürk: **Ankara Halkının Beslenme Sorununa Sosyo-Ekolojik Yaklaşım,»** Başkent ve Halkı» Açık Tartışma Toplantısında sunulan bildiri, s: 27, 47, teksir.

7) Vatan, 14.2.1977, s: 7

Türkiye 'de hayvancılığın durumu ve sorunları

Hayvancılığın Türkiye ekonomisinde üretim, sanayie ham madde hazırlama, iç ve dış ticaretteki payı ve beslenmedeki rolü bakımından önemli bir yeri vardır. Bununla birlikte elde edilen gelirin bölüşümünde en düşük payı hayvan yetiştiricileri almaktadır. Hiç bir sosyal hak ve güvenceye sahip olmayan üreticiler, sosyal yapı itibarıyla da en geri kalmış, birlik halinde haklarını arayacak duruma gelememiştir.

Hayvancılığın ekonomimiz içindeki durumu çizelge I'de verilen Gayrisafi Yurt İçi Hasıla'da aldığı paya bakarak görmemiz mümkündür.

ÇİZELGE I

GSYH'da Tarımın ve Hayvancılığın, Tarımda Hayvancılığın ve Diğer Sektörlerin Payı (%)

— Cari fiatlar üzerinden —

	1971	1972	1973	1974	1975
GSMH	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
Toplam tarım	30.12	29.21	29.51	30.46	28.74
Hayvancılık	10.01	10.09	10.50	9.59	8.82
Toplam tarım	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
Bitkisel Üret.	63.59	60.56	58.56	64.63	65.72
Hayvancılık	33.25	34.53	35.59	31.48	30.68
Su ürünleri	0.53	0.25	0.88	0.60	0.62
Ormancılık	2.63	4.66	4.98	3.29	2.98

Kaynak: **Tarımsal İstatistikler** ve **Kalkınma Planları**

GSYH'da tüm tarımın payı Türkiye'nin çarpık sanayileşmesinin sonucu giderek azalma göstermektedir. Fakat önemli olan bu payın Türkiye'nin nüfusunun yüzde kaçı tarafından paylaşıldığıdır. 1975'de GSMH'nın % 28.24'ünü nüfusun % 60'ı paylaşmaktaydı. Tüm tarım içinde hayvancılığın payına baktığımızda bitkisel üretimin hayvancılıktan daha fazla yer aldığını görürüz. Bu hayvan yetiştiricilerinin durumunun daha kötü olduğunu ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin ödemeler dengesinde hayvancılığın yeri toplam millî gelir içinde aldığı paydan daha yüksektir. Bu durum, çizelge II'den izlenebilir.

ÇİZELGE II

Toplam İhracatta Hayvan ve Hayvan Ürünlerinin Miktarı ve Payı

	1971	1972	1973	1974	1975
Topram ihracat	9090	12003	18037	21197	20075
Tüm hayvan ürünleri	769	883	1526	2124	2044
%	8.46	7.44	8.46	10.11	10.18

Kaynak: **DİE Dış Ticaret Yıllıkları ve Kayıtları**
Zıraî ve İktisadi Durum Raporu 1975, tablo: 39

Çizelge II'den görüleceği gibi 1975 yılında millî gelirden % 8.82 pay alan hayvancılık ihracatı giderek gelişmiş ve 1975'te 10.18 lik bir pay alarak önemli bir duruma geçmiştir. Türkiye son yıllarda dış ve komşu ülkelere 5-6 bin ton et, bunun 3-5 katı kadar da canlı hayvan ihraç etmektedir. Ayrıca canlı ihracatın önemli bir bölümü pazarlama sorunları yetiştiricilerinin ürünlerini değerlendirememelerinin sonucu kaçak ihracat şeklinde olmaktadır. Her yıl kaçağa giden canlı hayvan ve ürünlerini dikkate almamız halinde bu oranın % 20 düzeyine kadar çıktığı söylenebilir. Kaçak ihracatlarda kasaplık hayvanlar iç piyasa fiyatlarından pek az farklı bir fiyatla alınarak ihraç edilmektedir. Bu işleyiş iç piyasa fiatları ve hayvancılığın gerçek anlamda değerlendirilmesi aleyhine bir durum yaratır. Kurak geçen yıllarda veya döküm mevsimi denilen aylarda komşu ülkelere düşük fiatlarla götürülen hayvanlar komşu ülkelerin fiyat hareketlerinden yararlanamaz. Buna karşılık yüksek fiyatlarla satış yapılarak hayvancılık halkın yararına açık tutulmamış olur.

Türkiye'de hayvancılığın en önemli sorunu hayvan varlığı ile yem üretimi arasındaki dengenin kurulamamış olmasıdır. Ülkemizde hayvan varlığının diğer ülkelere göre fazla olmasına karşın yem üretiminin meraların yetersiz ve düzensiz olması nedeniyle verim çok düşüktür. Örnek olarak entansif hayvancılığın yapıldığı süt inekçiliğinde inek sayısı ile süt verimi göz önüne alınacak olunursa diğer ülkelerle Türkiye arasındaki büyük farkı gözleyebiliriz. (Bkz.: Çizelge III).

ÇİZELGE III

Ülke	**İnek sayısı (1000)**	**İnek başına Süt Üretimi**	**Toplam Süt Üretimi**	**Yıllık İnsan Başına düş. Süt Mik.**
A.B.D.	14.152	4154	52800	260
Fransa	8.747	3130	30413	604
B. Almanya	5.878	3779	22545	384
İngiltere	5.309	3950	13000	234
Türkiye	4.528	597	4293	115
İtalya	3.923	2036	11098	209
Romanya	2.203	1609	3860	193
Danimarka	1.232	3902	4600	937
Yunanistan	790	1145	1300	147
Bulgaristan	654	2146	1568	185
İsrail	104	5042	478	169

Kaynak: **Türkiye Hayvancılık Kongresi**, Nisan 1976.

Çizelgeden görüleceği gibi Türkiye 4.528 bin inek varlığı ile Danimarka'nın 3.6, Bulgaristan'ın 7, İsrail'in 63 katı olmasına rağmen inek başına süt üretimi bakımından bu ülkeler Türkiye'nin sıra ile 6, 4, 8 katı kadar üretim yapmaktadırlar.

Hayvancılığın bölgelere göre dağılımında en önemli rol Doğu Anadolu bölgesine düşmektedir. Topraksız olan aileler sayısının diğer bölgelere göre fazla olması genel olarak bu bölgedeki ailelerin temel üretiminin hayvancılık olmasının nedenidir. (Bkz.: Çizelge IV ve V)

ÇİZELGE IV

	Genel aile Sayısı (Bin)	Toprağı olanlar %	Toprağı Olmayanlar %
13 il	550	65	35
4 il G. Antep Urfa D. Bakır Mardin	223	55	45
Hakkâri	15	55	45
18 il	788	62	38

ÇİZELGE V

İller	Topraksız Ailelerin oranı	İller	Topraksız Ailelerin oranı
Ankara	28	Kayseri	29
Niğde	30	Bolu	30
Antalya	26	Tekirdağ	21
Isparta	30	Eskişehir	25
Burdur	22	Yozgat	29
İçel	26	Kocaeli	28
12 il ortalaması	27		

Kaynak : KİBKEE —İlgili İller, Çizelge 11-29 (İsmail Beşikçi - Doğu Anadolunun Düzeni)

18 Doğu ilindeki topraksız aile oranı % 38 iken, batı ilinde bu oran % 27 dir. Doğu Anadolu Bölgesinde ekonomik temel geniş ölçüde hayvancılığa dayanmaktadır. Yalnız G. Antep, Urfa, Diyarbakır, Mardin'de ekilebilir arazi, tarla varlığının olması bu illerde tarımın hayvancılığa oranla daha ağır bastığını gösterir. (Bkz.: Çizelge VI)

ÇİZELGE VI

	Esas Geçim Kaynakları		Bir Çiftçi Ailesine Düşen Ortalama Birimler			
	Tarım	Hayvancılık	Tarla	Büyükbaş Hayvan	Küçükbaş Hayvan	Ortalama Birimler
13 il	6681	6648	69	3	12.7	24.5
4 il	2582	2228	93	2.2	9.7	19.7
Hakkâri	101	133	24	1.7	1.7	24.1
18 il	9344	9909	72	2.8	11.2	23

Kaynak : KİBKEE Çizelge 26 İsmail Beşikçi, Doğu Anadolunun Düzeni.)

Ancak hayvancılık için gerekli olan mera büyüklerinin tarla varlıkları ile kıyaslanması bize o ilde esas geçim kaynağı olarak hayvancılık veya tarımın önemli olduğunu gösterecektir. (Bkz.: Çizelge VII).

ÇİZELGE VII

	Meranın parça sayısı	Aile başına düşen mera birimleri
13 il	15374	9.96
4 İl	2487	14.7
Hakkâri	672	91.2
18 İl	18533	79.2

Kaynak : Çizelge 27 Aynı Kitap).

Antep, Urfa, Diyarbakır, Mardin'de 93 dönüm tarla ve 15 dönüm mera bir çiftçi ailesi başına düşmektedir. Tarla varlığının daha fazla olduğu bu illerde tarım yapılmasına karşılık hayvancılıkta geçim kaynağı olarak görülmektedir. Hakkâri'de bu miktarın 24 dönüm tarlaya karşılık 92 dönüm mera olması bu ilde hayvancılığın en yoğun olduğunu göstermektedir. Diğer Doğu illerinde çiftçi ailesi başına düşen ortalama tarla miktarı 69 dönüm olduğu halde mera 97 dönümdür. Buna karşılık meralar bütün hayvan varlığını otlatabilecek kapasitede değildir. Hayvancılıkta hayvan beslenmesi için toprak kaynakları olarak ortamalı çayır, mera, yaylak, Hazine arazilerinden kiralanan şahıs ve hazine topraklarından yararlanılır. Bunlardan uzun dönemli yararlanma için düzenli olarak kullanma olmamakta ayrıca, denetimsizliğin sonucu olarak bu alanlar her türlü hastalıkların barındığı bir ortam haline gelmektedir. Büyük toprak sahiplerinin çoğunluğu ise çok daha fazla sorunlar içeren ve kârlılığı olmayan hayvancılığı tercih etmezler. Bunun sonucu olarak hayvan üretiminin büyük artış göstermesine karşılık Marshall yardımı ile Türkiye'de tarıma önem verilmesi yolundaki uygulamalar, önemli miktarda meranın tarım yapılabilecek arazi haline getirilmesine neden olmuştur. Traktör sayısının hızla arttırılması Ziraat Bankası kredilerinin genişletilmesi ekilen arazilerin hızla genişlemesi suretiyle tarım ürünlerinde çok büyük artışlar sağlanmıştır. 1928 de 6.6 milyon, 1950 de 14.5 milyon hektar olan ekili arazi alanı 1954 te 19.6, 1956 da 22.4, 1960 ta 23.2 milyona ulaşmıştır. Buna karşılık mera miktarları azalma göstermiş 1928 de 46 milyon, 1950 de 37.8 milyon olan mera alanı azalarak 1960 ta 28.6 milyon hektara düşmüştür. (Doğan Avcıoğlu, Dün Bugün Yarın) Traktör sayısındaki artışın Doğu Anadoluda daha fazla olması, bu bölgede toprakların aynı ellerde toplanmasına ve topraksız aile sayısının artmasına neden olmuştur.

Hayvan yetiştiricilerinin genel olarak gelenek ve âdetlere bağlı modern işletme ve işletmecilik anlayışından yoksun teknik gelişmelerle donatılmayan bölgeler insanları tarafından yürütülmesi hayvancılığın gelişmesinde olumsuz etkendir. Hayvan sürüleri çobanların —ki o yörenin en yoksul insanları— denetimine bırakılmakta gerekli eğitimi almış personel tarafından bir gözetim yapılmamaktadır.

Hayvancılık, hayvancılık işletmeleri büyük yatırımlar gerektirmektedir. Bununla birlikte daha ileri düzeyde bir yatırım için gerekli sermaye birikimini oluşturacak bir tasarruf garantisi vermemekte, yüksek enflasyon yatırıma ayrılan tasarrufların etkililiğini azaltmaktadır. Bu nedenlerden dolayı hayvancılık işletmeleri dışarıdan sermaye teminine gitmek zorundadır. Resmi olarak tek sermaye (Finans) kaynağı ise T.C. Ziraat Bankasıdır. Devlet Yatırım Bankası büyük projeli hayvancılık ve sanayi yatırımında finans sağlamaktadır. Bunun dışında et balık kurumu besicilikle ilgili olarak finans yardımı yapmaya 1976 da başlamıştır. Fakat D.P.T. tarafından yapılan hesaplamalar sonucunda hayvancılık alanında 2 milyar 360 milyon T.L. lik bir kredi ihtiyacı olduğu açıklanmıştır. Bu kaynakların faiz fiatı ise % 8 gibi çok yüksek bir rakamdır. Hayvancılık kredilerinin toplam krediler içinde yeri çizelge VIII de gösterilmektedir.

ÇİZELGE VIII

(Milyon)	1972	1973	1974
Genel toplam krediler	10673	17861	23450
Kooperatif kredileri	6963	12211	18043
Yüzde payı	65.2	68.4	76.9
Z. Donatım Kredileri	863	1614	1100
% payı	8.1	9.0	4.7
Müstahsile Ver. Tar. Kre.	2848	4037	4306
% payı	26.7	22.6	18.4
Hayvancılık kredileri	386	524	686
% payı	3.6	2.9	2.9
Su ürünleri kredileri	12	12	15
% payı	0.1	0.1	0.1

Kaynak : TCZB Genel Md. Raporu

Hayvancılık kredileri toplam krediler içinde giderek azalmış ve 1974'te 2.9 gibi çok az bir oran olmuştur. Bu krediler ile hayvan üreticisi şahıs başına ithal malı bir ineğin ancak bir bölümünü alabilmektedir. Doğu'da aile başına kredi miktarı 631 Tl. dır. Kaldı ki bu finans kaynaklarından yararlananlar çok az bir kesimdir. Doğu Anadolu'da 17 ilde 773 bini bulan genel çiftçi ailesinden % 25.2 si Ziraat Bankasından kredi almasına karşın % 74.8 aile kredi alamamaktadır. (Bkz.: Çizelge IX).

ÇİZELGE IX

	Aile sayısı	Bankadan kredi alabilen aileler %	Bankadan Kredi Alamayan Aileler %	Aile Başına Kredi Miktarı
13 il	550	31	69	480
4 il	223	6.3	92,7	1,122
17 il	773	25,2	74,8	631

Kaynak : Beşikçi, Doğu Anadolunun düzeni Çizelge 19.

Görüleceği gibi G. Antep, Urfa Diyarbakır, ve Mardin illerinde kredi alamayan ailelerin oranı % 92.5 olmasına karşılık diğer illerde bu oran % 69 dur. Buna karşılık 4 ilin meydana getirdiği bölgede aile başına 1122 TL. düşerken öteki illerde 480 TL. düşmektedir. Bu durum G. Antep, Diyarbakır, Urfa ve Mardin illerinde kredilerin tek ellerde toplandığını bunlarında büyük toprakları elleride tutanlar olduğunu ortaya koymaktadır.

Yeterli finans kaynaklarının olmaması daha az bir yatırımı gerektiren kümes hayvancılığının suni yem ihtiyacına rağmen gelişmesine neden olmuştur.

Hayvancılığın en temel sorunlarından biride hayvan ıslahıdır. Hayvan ıslahı, damızlık hayvan veya suni tohumlama ile verimsiz ırkın genetik kapasitesini arttırma yolu ile verimli ırk elde etmedir. Kültür ırkları besleyerek hayvan sayısı azaltılmış, fakat verimlilik fazlalaştırılmış olur. Suni tohumlama hayvancılığın gelişmiş olduğu bütün ülkelerde yaygın olarak kullanılmaktadır. B. Almanyada ineklerin % 60, Fransada % 70 Polonya'da % 80 Danimarka'da % 100 ü suni olarak tohumlanmak-

tadır. Türkiye'de ise bu oran % 3 gibi çok düşük bir rakamdır ve hiçbir etkisi olmamaktadır. Damız lık hayvan temininde ise büyük bir sıkıntı ve dışa bağımlılık bulunmaktadır. Ayrıca damızlık hayvan bakımı ve kontrolü gerektirmektedir. Fakat gerek eğitilmiş personel azlığı, gerekse halka bu konuda yaygın bir eğitimin gitme miş olması, ithal edilen bu hayvan ların hastalanmasına ve veriminin düşmesine neden olmaktadır.

Yem ihtiyacının karşılanamaması hayvancılıkta önemli bir sorun olmaktadır. Gerek işletme yapısı gerekse ortamalı meralardan tabiat ve iklim şartlarını elverdiği ölçüde ve zaman içinde çok değişiklik gösteren yem tedariği garan ti altına alınmış olmamaktadır. Yem kıtlığı ve 3 te 1 nispette yem açığının olması, hayvancılığın planlı bir şekilde gelişmesini engellemektedir. Bu konuda daha ay rıntılı olarak bir yazı daha sonra yayınlanmaya çalışılacaktır.

Güç koşullar altında üretimini yapan hayvan yetiştiricilerinin ürünleride üreticiler yararına değerlendirilememektedir. Büyük öl çüde pazarlama sorunu ile karşılaşan yetiştiriciler, hayvanlarını ara cılara düşük fiyatlarla satmak zorunda kalmaktadırlar. Et Balık Kurumunun hayvanları üreticilerden değilde aracılardan daha yüksek bir fiyata satın alması devleti 16 milyon TL. fazla ödeme yapmasını getirdiği gibi yetiştiricilerin bu fiyatlama mekanizmasından yararlanmamasına neden olur. Hayvan ve ürünleri fiyatlarında da büyük bir kararlılık ve güvence hemen hemen yoktur. Destek ve garanti fiyatlarından en az yardım alan sektör hayvancılıktır. Tiftik ve ipek böceği kozası gibi sanayie hammadde teşkil ede cek ürünlerin dışındaki ürünlerin bir destek alım fiyatı yoktur. Merinos yapayısına devlet bütçesinden bir prim ayrılmakla birlikte bir destek fiyatı yoktur. (Bkz. Çizelge X).

ÇİZELGE X

Toptan Eşya Fiyatları İndeksleri :

	1971	1972	1973	1974	1975
Toptan Eşya (Genel)	15.92	18.00	20.47	29.86	10.07
Gıda ve Yemler	14.18	15.16	21.52	35.55	17.19
Yemler	7.38	20.40	32.62	35.44	2.29
Hayvan Mahsulleri	14.53	10.48	19.18	31.12	45.58
Hayvanlar	42.43	29.95	5.13	6.46	19.73

Kaynak : Ticaret B. Kongresi veYayın Md. Neşriyatından 1976 Hayvancılık Kongresi.

Tablodan toptan eşya fiyatları gittikçe artarak 1974 yılında % 30 a yaklaştığı, 1975 yılında ise az bir artış kaydedettiği görülür. Yem lerdeki fiyatlar daha hızla büyüme göstermiş 1974 yılında % 33.44 lük oran son yıl azalmıştır. Buna karşılık hayvancılık fiyatları artış hızında büyük bir düşme kaydedilmiştir.

Hayvanların fiyatlarına aksine hayvan ürünlerinde fiyat artıları, 1972 yılındandan sonra daha hızlı olmuş ancak yem fiyatlarından geride kalmıştır. Ayrıca yetiştirciden alınan ürünün direk olarak tüketiciye satılamaması yetiştiricinin ve tüketicinin aleyhine bir durumdur. Köylünün elinden 3 TL. ya alınan süt, şehirlerde 10 TL. ya satılmaktadır. Hayvan ürünleri fiyatlarının giderek artma

sı aracıların çıkarlarının fazlalaşmasına ve fakat yetiştiricilerin giderek yoksullaşmasına neden olur.

Türkiye'de hayvancılık tarımın gelişmeye zorlanması nedeni ile hayvan varlığı - yem üretimi dengesizliği ile karşılaşmış, hayvan ıslahına önem verilmemesi, ithal edilen damızlık hayvan seçiminin titizlikle yapılmaması ve bakım ve kontrol için gerekli eğitimin yaygınlaştırılamaması ve ürünlerin aracıdan alınması üreticilerin gün geçtikçe daha başka alanlara kaymasına neden olur. Hayvan ürünlerine olan ihtiyacın artmasına karşılık bu talebi karşılayacak bir düzeye ulaşılamamaktadır.

Gön : **TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ AYLIK BÜLTENİ**
Karanfil Sok. 14/10 Kızılay-ANKARA

ADRES :